

Maa- ja metsätalousvaliokunta

Valtioneuvoston selonteko sisäisestä turvallisuudesta

Hallintovaliokunnalle

JOHDANTO

Vireilletulo

Valtioneuvoston selonteko sisäisestä turvallisuudesta (VNS 4/2021 vp): Asia on saapunut maa- ja metsätalousvaliokuntaan mahdollisen lausunnon antamista varten hallintovaliokunnalle. Määräaika: 12.11.2021.

Asiantuntijat

Valiokunta on kuullut:

- kehittämisjohtaja Harri Martikainen, sisäministeriö
- neuvotteleva virkamies Riitta Ukkonen, maa- ja metsätalousministeriö
- turvallisuuspäällikkö Juha Suutarinen, Luonnonvarakeskus
- johtaja Axel Hagelstam, Huoltovarmuuskeskus
- kehitysjohtaja Markus Lassheikki, Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliitto MTK ry

Valiokunta on saanut kirjallisen lausunnon:

- Ruokavirasto
- Suomen Kuntaliitto
- Suomen Kylät ry
- Hyvän elämän edellytysten varmistaminen maaseutualueilla -verkosto

VALIOKUNNAN PERUSTELUT

Yleistä

Valtioneuvoston selonteko sisäisestä turvallisuudesta perustuu eduskunnan ensimmäisen sisäistä turvallisuutta koskeneen selonteon yhteydessä hyväksymään kannanottoon (VNS 5/2016 vp — EK 8/2017 vp). Selonteko kuvaa yksilöiden ja yhteisöjen Suomessa kohtaamia turvallisuushuolia ja sitä, millaista apua on saatavissa näiden uhkien toteutuessa. Selonteossa kuvataan, miten tärkeimmät globaalit ja kansalliset muutosvoimat vaikuttavat sisäiseen turvallisuuteen. Selonteon tulevaisuustarkastelu ulottuu vuoteen 2030 asti. Sisäisen turvallisuuden politiikan perustaksi nimitetään turvallisuusongelmien ennaltaehkäisy. Selonteossa painottuvat poliisi- ja pelastustoi-

Valiokunnan lausunto MmVL 24/2021 vp

men, tullin, rajavartiolaitoksen ja oikeuslaitoksen toimialat, mutta laajan turvallisuuskäsityksen mukaisesti se koskee myös muita kokonaisturvallisuuden yhteistoimintamallin piiriin kuuluvia viranomaisia ja toimijoita, mukaan lukien huoltovarmuuteen, terveyteen, turvallisuuteen ja hyvinvointiin liittyviä tehtäviä hoitavat tahot. Maa- ja metsätalousvaliokunta on tarkastellut selontekoa oman toimialansa näkökulmasta ja nostaa lausunnossaan keskeisiksi kysymyksiksi sisäisen turvallisuuden yhteyden huoltovarmuuteen ja ruokaturvaan sekä selonteossa esiin nostetun kriittisen infrastruktuurin ja viranomaisten palveluverkoston merkityksen maaseudun ja erityisesti harvaan asuttujen alueiden näkökulmasta.

Huoltovarmuus ja ruokaturva

Maa- ja metsätalousvaliokunnan toimialaan kuuluvan alkutuotannon päätavoitteena on turvata ihmisten tarvitsemat perustarpeet, kuten vesi, ruoka ja energia, sekä tarjota raaka-aineita ja palveluita moniin eri tarpeisiin, kuten asumiseen, vaatetukseen ja hygieniaan. Koronapandemian alkuvaiheessa kansalaisten huoli turvallisuudesta purkautui mittavana elintarvikkeiden ja päivittäistavaroiden hamstrauksena. Osaltaan se kertoo ruokahuollon merkityksestä kansalaisten turvallisuuden ytimessä. Valiokunta korostaa tässä yhteydessä myös 72 tunnin varautumissuosituksen merkitystä, sillä jokaisessa kotitaloudessa tulisi olla valmius selvitä häiriötilanteen sattuessa kolmen vuorokauden ajan kotoa löytyvillä peruselintarvikkeilla. Huoltovarmuuden perustana on kotimaisen alkutuotannon toiminnan jatkuvuus. Alkutuotannon toimintaedellytysten heikkeneminen esimerkiksi maatalouden kannattavuuskriisin kautta voi uhata kotimaisen elintarviketuotannon vakautta ja on siten yhteiskunnallinen huoltovarmuuskysymys. Elintarvikehuollon häiriötilat voivat johtaa hyvinkin laaja-alaisiin häiriötilanteisiin ja aiheuttaa kansalaisissa turvattomuuden tunnetta. Valiokunta toteaa, että valtioneuvoston selonteossa on varsin vähän kiinnitetty huomiota ruoantuotantoon ja ruoan saatavuuden merkitykseen yhteiskunnan turvallisuudelle. Useat selonteossa mainitut häiriötilat ovat kuitenkin sellaisia, että pitkittyessään niillä voi olla vaikutusta ruokaturvaan ja huoltovarmuuteen.

Koronapandemian aikana Suomen ruokahuollon korkea omavaraisuusaste ja huoltovarmuustoiminnan toimivat yhteistyöverkostot ovat osoittaneet vahvuutensa. Näistä vahvuuksista on syytä pitää huolta ja vahvistaa niitä edelleen. Itsenäinen, toimiva ja joustava ruokajärjestelmä ja sen ylläpito varmistavat ruokaturvan toteutumisen. Elintarvikkeiden huoltovarmuuden osalta erityisesti toimiva yhteistyö yksityisen sektorin kanssa vahvistaa varautumista. Myös yhteistyö muiden EU:n jäsenmaiden kanssa ja vaikuttaminen EU:n elintarvikehuoltoon koskeviin aloitteisiin on Suomen huoltovarmuuden ja sisäisen turvallisuuden kannalta tärkeää. Valiokunta toteaa, että komissio on laatinut valmiussuunnitelman elintarvikehuollon ja elintarviketurvallisuuden varmistamiseksi EU:ssa kriisiaikoina. Suunnitelmassa hyödynnetään meneillään olevasta pandemiasta saatuja kokemuksia. Komissio on ilmoittanut julkaisevansa valmiussuunnitelmaa koskevan tiedonannon vielä vuoden 2021 aikana.

Elintarvikehuolto on riippuvainen muista huoltovarmuuskriittisistä toiminnoista, kuten raaka-aineiden tuotannosta, energian saannista, laboratoriopalveluista, vesihuoltopalveluista, tietojärjestelmistä, viestintäverkoista, maksuliikennejärjestelmistä sekä kotimaisista ja kansainvälisistä kuljetuksista, mukaan lukien talvimerenkulun edellytysten turvaaminen. Valiokunta korostaa erityisesti energian saannin ja elintärkeiden verkkojen toimintavarmuuden merkitystä maataloudessa ja varautumista sähkökatkoksiin varavoimalähteiden avulla. Lisäksi on tärkeää varmistaa elin-

Valiokunnan lausunto MmVL 24/2021 vp

tarvikelogistiikassa tarvittavien koneiden, laitteiden, komponenttien ja ohjelmistojen saatavuus myös poikkeusoloissa sekä vahvistaa maatilojen varautumistasoa ja kyberturvallisuusosaamista kuormittamatta viljelijäväestöä nykyistä enempää. Maatalouden kasvava koneellistuminen lisää sen riippuvuutta energiasta ja teknologiasta. Turvallisen elintarviketuotannon perusedellytys koko ruokajärjestelmän osalta on riittävä puhtaan veden saanti sekä maataloille että teollisuuden tarpeisiin ja myös kansalaisille. Vesihuoltojärjestelmät ovat Suomessa korkealla tasolla, ja on tärkeää huolehtia siitä, että vesihuoltoon jo syntynyttä korjausvelkaa puretaan eikä uutta velkaa synny. Selonteossa esitetyllä tavoin valiokunta pitää tarpeellisena määritellä kansallinen kriittinen infrastruktuuri ja selvittää sen suojaamiseen liittyvät lainsäädäntötarpeet. Kriittinen infrastruktuuri voi muodostaa turvallisuushan tulevaisuudessa ja etenkin alueilla, joissa kunnilla ei ole itsellään varaa ottaa kiinni syntynyttä korjausvelkaa. Valiokunta korostaa, että elintarvike- ja vesihuollon turvaaminen ovat keskeisiä ylläpidettäviä tehtäviä kaikissa turvallisuusolosuhteissa.

Kriittinen infrastruktuuri ja palveluverkosto harvaan asutuilla alueilla

Sisäisen turvallisuuden selonteossa on tunnistettu ilmaston lämpenemiseen liittyviä riskitekijöitä ja seurausvaikutuksia. Edellä jo mainittu kriittinen infrastruktuuri ja sen toiminnan turvaaminen liittyvät myös keskeisesti ilmastonmuutoksen vaikutuksia vähentäviin toimenpiteisiin. Ilmatoriskeihin varautumisessa on pyrittävä ottamaan ennalta huomioon ääritilanteet. Ilmastonmuutoksen edetessä on tärkeää, että kuntien ja yksityisten toimijoiden varautumista ja sopeutumista tuetaan yhteiskunnassa aiempaa määrätietoisemmin ja systemaattisemmin. Sää- ja ilmatoriskien vaikutus maatalouteen ja luonnonvaroihin on jo ollut nähtävissä viime vuosina, mistä esimerkkejä ovat olleet rankkasateet, ankara kuumuus ja kuivuus sekä metsiä kaatavat myrskyt. Valiokunta toteaa sää- ja ilmatoriskien lisääntymisen korostavan entisestään sen merkitystä, että maataloutta harjoitetaan koko maassa, jotta voidaan hajauttaa paikallista riskiä. Tärkeätä on myös jatkossa varmistaa rahoitus maankäyttösektorin ilmastotoimia edistävälle tutkimus- ja kehittämishankkeille, joissa otetaan huomioon muun muassa ennakointiin ja ruokaturvan varmistamiseen liittyvät vaikutukset.

Maaseudun elinvoimaisuus ja sisäinen turvallisuus ovat vahvasti kytköksissä toisiinsa. Maaseudun säilyminen asuttuna ja elinvoimaisena tukee erityisesti itärajalta osaltaan myös rajaturvallisuuden ylläpitämistä. Harvaan asutuilla alueilla viranomaisten resurssit ovat rajalliset ja monialainen viranomaisyhteistyö on välttämätöntä. Erityisesti harvaan asutuilla alueilla turvallisuustyöhön osallistuvat viranomaisten ohella elinkeinot, järjestöt, kylätoimikunnat ja muut paikalliset toimijat. Esimerkiksi Maanpuolustuskoulutusyhdistys MPK tekee arvokasta työtä kouluttaessaan yleisesti kansalaisia ja erityisesti muun muassa maatiloja, selviytymään paremmin arjen häiriötilanteissa ja poikkeusoloissa. Järjestöjen toiminta perustuu pitkälti vapaaehtoisuuteen ja on riippuvaista julkisesta rahoituksesta, joka tulee turvata taloudellisesti kestäväällä tavalla. Muun muassa sopimuspalokuntatoiminnan ja vapaaehtoisten palomiesten osallisuus tulee mahdollistaa tulevaisuudessakin. Valiokunta nostaa esiin, että monien julkisten palveluiden mitoitukset perustuvat vakituiseen asumisen tilastotietoihin, mikä ei vastaa todellista palveluiden tarvetta monipaikkaisen elämän, paikkariippumattoman työn sekä kausiasumisen lisääntyessä. Jos ihmisten palvelutasoa pystytään parantamaan monipaikkaisuuden lisääntymisen myötä, parantaa se myös maaseudulla vakituisesti asuvien turvallisuuden tunnetta palveluiden pysyvyydestä.

Valiokunnan lausunto MmVL 24/2021 vp

Selonteon toimenpideosiossa asetetaan tavoitteeksi turvata alueellinen yhdenvertaisuus kiireellisen avun saannissa sekä parantaa hälytyspalvelujen saatavuutta ja viranomaisten näkyvyyttä erityisesti heikoimman palvelutason alueilla. Poliisin läsnäolon ja palveluverkoston riittämättömyys aiheuttaa huolta harvaan asutuilla alueilla. Selonteon mukaan poliisin keskimääräinen toimintavalmiusaika on hyvä, mutta alueellinen ja ajallinen hajonta on suurta. Valiokunta toteaa, että avun saamiseen vaikuttaa myös edellä mainitun kriittisen infrastruktuurin kunto. Häätöilmoituksen tekemisen välttämätön edellytys on kaikissa oloissa luotettavasti toimiva tietoliikenneverkko. Avun saapumista ajoissa perille edesauttaa ajan tasalla oleva osoitetietojärjestelmä sekä kunnossa oleva tieverkko. Valiokunta pitää ensiarvoisen tärkeänä, että löydetään keinoja turvata kriittistä infrastruktuuria ja lyhentää hälytyspalveluiden vasteaikoja, jotta voidaan ylläpitää luotamusta viranomaistoiminnan saatavuuteen myös harvaan asutuilla alueilla.

VALIOKUNNAN PÄÄTÖSESITYS

Maa- ja metsätalousvaliokunta esittää,

että hallintovaliokunta ottaa edellä olevan huomioon.

Helsingissä 12.11.2021

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

puheenjohtaja Anne Kalmari kesk
varapuheenjohtaja Ritva Elomaa ps
jäsen Markku Eestilä kok
jäsen Seppo Eskelinen sd
jäsen Satu Hassi vihr
jäsen Mikko Lundén ps
jäsen Anders Myllykoski vas
jäsen Jari Norrback r
jäsen Raimo Piirainen sd
jäsen Piritta Rantanen sd
jäsen Arto Satonen kok
jäsen Mikko Savola kesk
jäsen Jenna Simula ps
jäsen Peter Östman kd

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Tuire Taina